

Литература:

1. Бахтин, М.М. Проблема речевых жанров / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – С. 237-280.
2. Жинкин, Н.И. Механизмы речи / Н.И. Жинкин. – М. : АПН РСФСР, 1958. – 378 с.
3. Лурия А.Р. Язык и сознание / А.Р. Лурия; под ред. Е.Д. Хомской. – Ростов н/Д. : изд-во «Феникс», 1998. – 416 с.
4. Потебня, А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня. – М. : Лабиринт, 2007. – 241 с.
5. Рубинштейн, С.Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2017. – 287 с.

Дроздова М. А.

кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры общей, возрастной та социальной психологии имени М. А. Скока Национального университета «Черниговский колледж» имени Т. Г. Шевченка, м. Чернигов, Украина

СОЦИАЛЬНЫЕ УЯВЛЕНИЯ ПРО БЕЗОПАСНОСТЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО СРЕДОВОЙЩА У БУДЕННОВОГО СВОМОСТИ ЧЕРНИГОВСКИХ СТУДЕНТОВ

Проблема безопасности образовательного среды является достаточно актуальной в наших реалиях. Социальная значимость ее, кроме общепрообразовательных средних учреждений, касается также высшей школы. При этом, с нашего взгляда, важно изучить не только факторы безопасности образовательного пространства, а также и социальные уявления студентов про нее (а также последние являются критериями субъективной оценки ее наличия). В научных работах уявления про безопасность часто рассматриваются как субъективные образы (репрезентации), благодаря которым осуществляется оценка (категоризация) определенных ситуаций (условий) жизнедеятельности индивида или группы как безопасных/небезопасных. Некоторые эмпирические расследования в этой области осуществлены отдельными зарубежными

(Басанова, 2007; Лизь, 2016) та вітчизняними (Карамушка, Дегтярьова, 2013) фахівцями. Зокрема, дослідження останніх, проведене у 2013 р. серед студентів м. Києва, показало, що під психологічною безпекою освітнього середовища вони розуміють: 1) відсутність тиску з боку інших людей та впливу негативних чинників (психологічної напруги, стресів); 2) ефективну організацію навчально-виховного процесу для здобуття освіти та отримання диплома; 3) створення сприятливих умов спілкування та реалізацію партнерських відносин між викладачами-студентами і студентами-студентами; 4) відчуття студентами комфорту; 5) відчуття впевненості у студентів; 6) створення сприятливого предметно-освітнього середовища (хороші аудиторії, сучасне і безпечне обладнання, зручне і безпечне розміщення ВНЗ). Враховуючи регіональну специфіку студентської субкультури, а також загострення суспільно-політичної ситуації з 2014 р., важливим видається вивчення уявлень про безпеку й серед сучасних провінційних студентів.

Метою нашого дослідження (жовтень 2017 р.) стало з'ясування психосемантичних особливостей соціальних уявлень чернігівських студентів про безпеку/небезпеку в університеті. Вибірку склали 134 студенти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Було використано асоціативний тест: респондентам пропонувалося написати одну або декілька асоціацій до стимулів «Безпека / небезпека в університеті». За допомогою контент-аналізу виділялися смислові групи відповідей (із частотою згадування не менше 10%), які ми тлумачили як соціальні уявлення.

Щодо уявлень про *безпеку в університеті*, ми отримали 184 асоціації, які розподілили за двома основними смисловими категоріями. До першої («Позитивні міжособистісні стосунки та групова атмосфера»; 34%) – були віднесені такі поняття: «спокій», «розуміння», «друзі», «дружня атмосфера», «дружній колектив», «довіра викладачам та студентам», «психологічний комфорт», «гарні стосунки з одногрупниками», «взаєморозуміння з педагогами», «єдність викладачів і студентів», «щирість», «взаємоввічливість», «співпраця», «повага» («взаємоповага»), «взаємодопомога», «дружно працюємо на парах»

тощо. Отже, частина опитаних безпеку в університеті асоціює з гарними міжособистісними взаєминами, причому не лише на рівні «студент-студент», але й «викладач-студент». Другу категорію («Гідні матеріальні умови»; 27%) утворили слова-асоціації: «тепло», «опалення», «затишок», «буфет», «хороші санітарно-технічні умови», «ремонт», «нові технології», «пожежні виходи», «освітлення» тощо. Оскільки серед отриманих асоціацій вагома частина стосується проблеми опалення університетських приміщень, можемо припустити, що вона є пріоритетною серед матеріальних чинників відчуття студентами безпеки у ВНЗ. Останнє видається цілком закономірним, зважаючи на час проведення дослідження (початок опалювального сезону). Як бачимо, безпека в університеті дещо більшою мірою пов'язується з суб'єктивними чинниками (якість міжособистісних стосунків), ніж з об'єктивними (матеріальними).

Крім того, на рівні тенденції ми виокремили категорію «Порядок, дотримання правил»; 9%). До неї увійшли поняття: «охорона», «вахта», «порядок», «дисципліна», «контроль», «захищеність» «дотримання норм і правил поведінки», «дотримання правил техніки безпеки з приладами» і т.ін.

Асоціації стосовно *небезпеки в університеті* (всього 170) ми віднесли до п'яти основних смислових категорій. Перша («Незадовільні матеріальні умови навчання»; 23%) – містила такі поняття: «холод», «відсутнє опалення», «погані санітарно-технічні умови», «стара будівля», «труби», «темрява», «тріщини у фундаменті», «будівля в аварійному стані», «без нових технологій» тощо. Знову ж таки серед матеріальних чинників на перше місце студенти ставили проблеми з опаленням університетських приміщень. Друга категорія («Негативні емоційні стани та особистісні характеристики»; 15%) базувалася на відповідях: «страх», «паніка», «тривога», «напруженість», «гнів», «смуток», «недоброзичливість», «необ'єктивність», «авторитарність», «догматизм», «конфліктність», «лицемірство», «безвідповідальність» і т.ін. Робимо висновок, що для частини респондентів небезпека в університеті пов'язується з «людським чинником» (негативними особистісними рисами суб'єктів навчально-виховного процесу і

переважно типовими для ситуації небезпеки емоціями). До третьої категорії («Ситуація контролю знань»; 11%) увійшли асоціації: «сесія» («початок сесії»), «погані бали», «коли не склав залік або екзамен», «постійна зміна рейтингів», «перевірка», «провал» тощо. Припускаємо, що такі відповіді могли давати або надто тривожні і відповідальні студенти, або ті, хто з якихось причин не бажає навчатись чи не встигає у навчанні. Четверту категорію («Погані міжособистісні стосунки та психологічний клімат»; 10%) утворили відповіді: «недовіра», «зневажливе ставлення», «незгуртованість», «конфлікти з одногрупниками», «знуцання одногрупників», «конфлікти з викладачами» («сварки з викладачами»), «погане ставлення до студентів», «дискримінація студентів», «непорозуміння» і т.ін. Отже, деяким опитаним небезпечним уявляється саме невміння знаходити спільну мову і вибудовувати гармонійні стосунки зі студентами й викладачами. Нарешті, п'ята категорія («Правопорушення та асоціальна поведінка»; 10%) включала поняття за типом: «порушення правил», «недотримання норм безпеки», «бійки», «теракт», «насилля», «гніт», «крадіжки особистих речей», «прогули». Гадаємо, що такі відповіді відображають як реальні ситуації, учасниками або свідками котрих були конкретні студенти з-поміж опитаних, так і ті, які гіпотетично могли б трапитися і тим самим спричинити реальну загрозу навчанню.

Крім того, на рівні тенденції ми виокремили категорію «Аварії та травми» (8%). До неї були долучені асоціації: «аварія», «травми», «пожежі», «удар електричним струмом», «нешасний випадок» тощо. Можливо, ці відповіді пов'язані з уявленням ряду опитаних про невідповідні санітарно-технічні умови, а також з усвідомленням недотримання частиною людей елементарних норм безпеки життєдіяльності.

Отже, у буденній свідомості чернігівських студентів діапазон смислових категорій стосовно небезпеки в університеті є ширшим (дисперсним), ніж відносно безпеки освітнього середовища. Спільними в уявленнях про безпеку й небезпеку в університеті є асоціації, що позначають матеріальні умови навчання та психологічний клімат у колективі.

Література:

1. Басанова Т. А. Представления студентов вуза об информационно-психологической безопасности и пути их трансформации: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. / Т. А. Басанова. – Таганрог, 2007. – 168 с.
2. [Карамушка Л. М.](#) Дослідження змісту психологічної безпеки освітнього середовища вищих навчальних закладів / Л. М. Карамушка, Т. В. Дектярьова // [Правничий вісник Університету «КРОК»](#). – 2013. – Вип. 16. – С. 203-210.
3. Лызь Н. А. Опыт исследования представлений вузовской молодёжи о безопасности / Н. А. Лызь, Ж. Г. Куповых, А. К. Прима // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. – 2016. – №3 (27). – С.86-95.

Позняк Т.М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології Національного університету «Чернігівський колегіум імені Т.Г.Шевченка, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ-СИРИТ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Ціннісні орієнтації – найважливіший компонент свідомості, що істотно впливає на сприйняття навколишнього середовища, відношення до суспільства, соціальних груп, уявлення молоді про себе. Як елемент структури особистості, вони відображають її внутрішню готовність до дій по задоволенню потреб, є її соціальною властивістю та регулятором поведінки.

Питання формування ціннісних орієнтацій підлітків розглядаються в роботах Н. Кирилової, С. Киприяновой, С. Гаврилюк, І. Дермановой. Проте, питання формування ціннісно – смислової сфери дітей – сирит ще недостатньо дослідженні і потребують подальшої теоретичної та емпіричної розробки. Тим більше, що в сучасних умовах спостерігається гостра криза у формуванні ціннісно – смислової сфери підлітків. Насамперед це виявляється у відсутності